

Azərbaycan Respublikası
Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi

Nizami Gəncəvi

XEYİR və ŞƏR

Nizami Gəncəvi

XEYİR
VƏ
ŞƏR

Azf-291918

Azərbaycan Milli
Kitabxanası

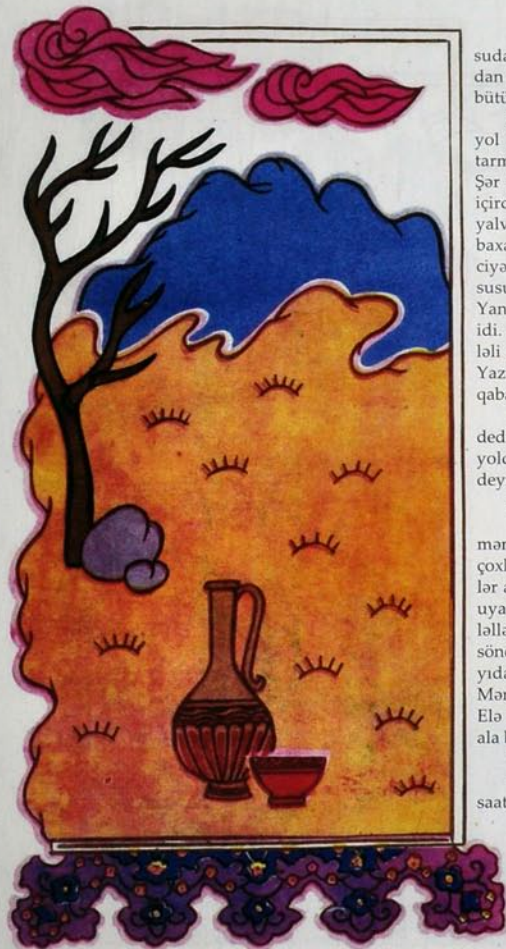
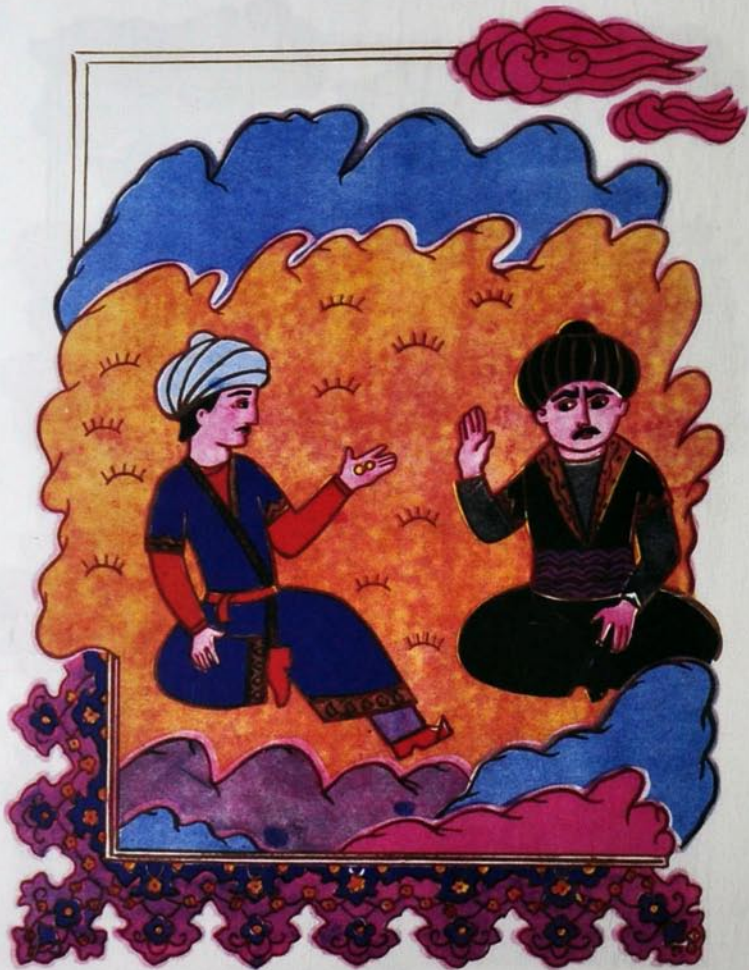
Bakı - 1976

Bir gün Xeyir və Şər adlı iki cavan öz şəhərlərindən çıxıb başqa bir şəhərə yollandılar. Yol üçün todurük görmüş, azuqa götürmüşdülər. Bir neçə gün yol getdikdən sonra Xeyir azuqasını açıb ortaya qoyur. Şər isə öz azuqasını saxlayırdı. Bir xeyli gedəndən sonra, elə bir çölə çatdılar ki, bürkü tandır alovu kimi üz qarşısı. Şər bu uzun çöldən xəbərdar idi. Ona görə də meşkində¹

¹Meşk - dərindən hazırlanmış su qabı

sudan saxlamışdı. Xeyir isə bundan xəbərsizdi. Güman edirdi ki, bütün yol boyu su olacaq.

Onlar susuz çöldə yeddi gün yol getdilər. Xeyirin suyu qurtarmışdı. Susuzluqdan yanırıdı. Şər isə saxladığı sudan xəlvətcə içirdi. Xeyir susuz olsa da, ona yalvarıb su istəyə bilmədi; bax-baxa qaldı. Axırda susuzluqdan ciyəri yandı. Bir azdan sonra bu susuz yolçu lap əldən düşdü. Yanında od kimi qızaran ləli var idi. Ancaq nə edəsən, belə yerdə ləli su əvəzinə içmək olmaz ki! Yazıq Xeyir ləlləri çıxarıb Şərin qabağına qoydu:

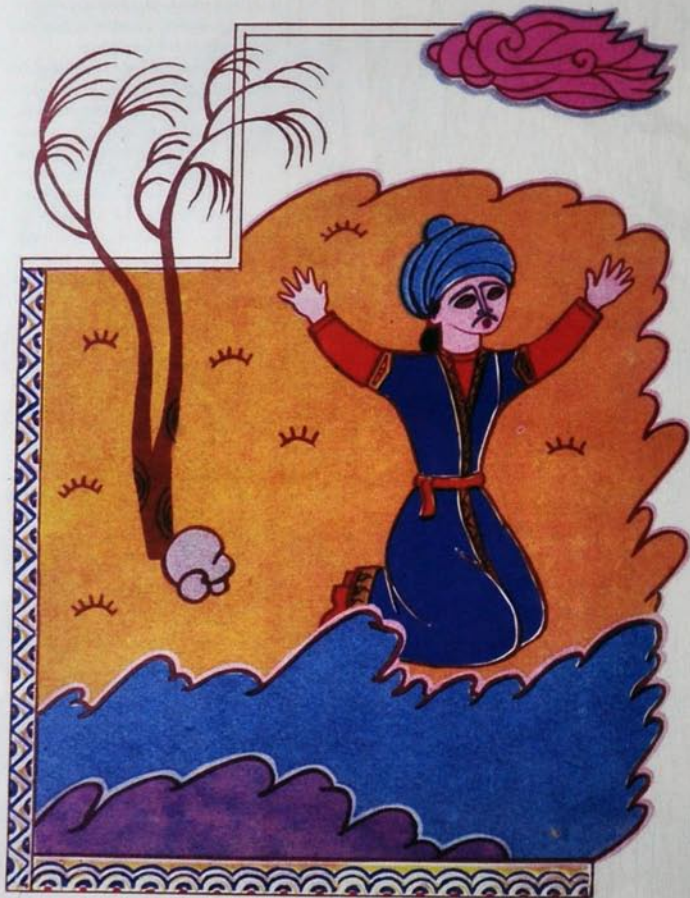
— Susuzluqdan yandım, — dedi, — əlac elə. Bir içim su ver; ya yoldaşlıq naminə, ya da neçəyə deyirsən, sat.

Şər adına münasib danışdı:

— Mən daşürəkli adamam, məndən mərhəmət umma. Mən çoxlarına tələ qurmuşam, çox divlər aldatmışam, sənin kələyinəmi uyacağam? Sən bu dar gündə ləlləri mənə verib susuzluğunu söndürmək istəyirsən. Şəhərə qa-yıdanda tutub geri alacaqşan. Mən belə gövhərə su vermərəm. Elə bir gövhər istəyirəm ki, geri ala bilməyəsən.

Xeyir soruşdu:

— Hansı gövhərdir o? De, bu saat verim!

Şər dedi:
— Mən sənin gözlərini istəyirəm. Onları geri almaq mümkün olmaz. Gözlərini ver, su iç! Yoxsa bir damcı da vermərəm!

Xeyir dedi:

— İnsafsız olma, bir içim su üçün gözlərimi istəyirsən? Gözümü çıxarmaqla əlinə nə gələcək? Tamahın güc gətirirsə, baha sat, qızıl-gümüş istə, ləli də al, başqa nəyim var hamısını al, mənə su ver! Dilimdən kağız verərəm, and içərəm ki, dünyada nə mal-dövlətim varsa hamısı sənin olsun! Ancaq gözümə dəymə. Bir içim su üçün rəhmsizlik eləmə!

Şər dediyindən dönmədi:

— Bu sözlər əbədir! Susuzluqdan sən bu saat bütün var-yoxdan

əl çökirsən. Ancaq dardan qurtaranda hamısını danacaqşan. Mən gövhər-zad istəmirəm. Verirsən gözlərini ver, vermürsən sudan tamamını çək!

Xeyir Şərin inadına mat qaldı. Ələcsizliğindən ağladı. Gördü ki, susuzluq onu həlak edəcəkdir. Çarəsiz qalib razı oldu!

— Buyur, — dedi, — bıçaq gətir, gözüümü çıxar, mənə su ver içim!

Xeyir elə güman edirdi ki, təklifinə razı olsa, Şəp rəhmə gələr. Şərsə onun halına yanmadı. Bıçaqla yoldaşının gözlərini çıxartdı; ancaq su vermədi. Şeylərini də yığışdırıb qaçdı. Kor olmuş və soyulmuş Xeyir peşman və ələcsiz, qanına bulaşmış halda torpaqlar üzərində qaldı.

Mal-qara, qoyun-quzu sahibi olan çox varlı bir kürd var idi. Qohum-əqrəbasından da yeddi-səkkiz kasıb ailəni özü ilə götürmüşdü. Onları dolandırırdı. Varlı kürd köçəri həyat sürürdü. Otluq, çəmənlik yerlərdə mənzil salıb sürünü bir yerdə otarıb, sonra başqa yərə köçürdü. Kürdün, qara gözlü, hindu xallı gözəl bir qızı var idi. Min cür naz-nemət və ərköyünlüklə böyümüş, sərv boylu bir gözəl idi.

Qız bulaq suyu arzuladı. Yoldan bir az kənarda soyuq bulaq vardı. Bulağın suyu dərinədə deyil, üzədə idi. Qız kuzəsini doldurub evlərinə tərəf yollandı. Yolda uzaqdan bir nala eşitdi. Ayaq saxlayıb qulaq asdı. Kimsə inildəyirdi. Qız səs gələndə tərəf getdi, qanına bulaşmış bir cavan gördü. Yazıq-yazıq inildəyib «su» deyirdi. Qızın ürəyi yandı. Cavana yaxınlaşıb soruşdu:

— Ey cavan, sən kimdən? Nədən bu hala düşmüşsən?

Xeyir dedi:

— Ey səs sahibi, mələkmi, pərimisən? Mən bədbəxtəm, bəşimün macərəsi uzundur. Susuzluqdan ölüərəm, mənə bir içim su!

Qız Xeyiri su verdi. Yazıq doyunca içdi. Ürayına qüvvət, dizinə taqət gəldi, dirçəlib oturdu. Qız bunu görüb sevindi. Onun çıxarılmış gözlərinə baxdı. Göz çıxmışdasa da, ağı-qarası salamat idi. Odur ki, onları öz yerlərinə qoyub bağladı. Cavanın qolundan tutub ayağa qaldırdı. Əlindən tutub düşərgələrinə apardı. Onu qulluqçulardan birinə tapşırırdı:

— Ehtiyatlı ol, incitmə! Yaşaş-yavaş bizim qapıya apar!

Qız özü isə tez anasının yanına qaçdı, gördüyünü ona söylədi. Anası dedi:

—Na üçün bura gətirmədin?
Gətirəydin, yazığa bir çarə edəy-
dik.

Qız dedi:

—Ana, gətirmişəm, yaxında-
şanda qulluqçuya tapşırıdım, bu
saat gəlib çıxar...

Qulluqçu cavanı gətirdi. Yer
düzəldib onu rahatladılar. Sonra
süfrəyə xörək gətirdilər. Xəstə bir
az yedi, başını yerə qoyub zarıdı.

Axşam qızın atası çöldən
qayıtdı. Şam eləmək həvəsi ilə evə
girəndə, yataqda huşsuz uzanmış
xəstəni görüb soruşdu:

—Bu kimdir? Hardan gəl-
mişdir?

Onun yoldan tapıldığını və
gözünün çıxarıldığını dedilər.
Kürd xəstəni görüb dedi:

— O hündür ağacdən bir ne-
çə yarpaq yığmaq və döyüb suyu-
nu xəstənin gözüna tökmək la-
zımdır. O, yaranın hərərətini alar,
xəstənin gözünü sağaldar.

Kürd sonra ağacın yerini gös-
tərib dedi:

— Bulağın yanında, atirli bir
ağacdır. Kökə yaxın yerindən aralı
iki balaca budaq çıxmışdır. Budaq-
lardan birinin yarpağı huri paltarı
kimi yumşaqdır, sönən gözə nur
verir. O biri budağın yarpağı abi-
həyat kimidir. Baş ağrısının dər-
manıdır.

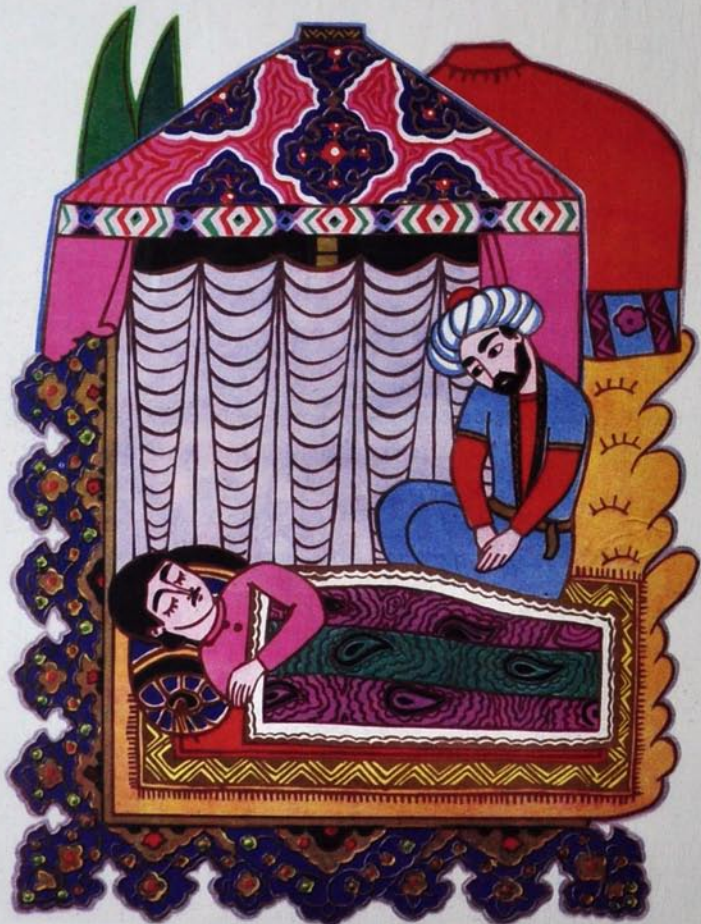
Qız atasının sözlərini eşidib
sevindi.

—Ata can, yazıqdır, buna əlac
edək!

Kürd qızının xahişini yerə
salmadı.

Gedib həmin yarpaqdan gə-
tirdi. Qız yarpağı döyüb suyunu
sıxdı. Kürd dərmanı xəstənin gö-

zünə tökdü. Xəstə bir saat yata-
ğında oturub dərmanın təsirini
gözlədi. Yenə başını qoyub yatdı.

Beş gün xəstənin gözüne dər-
man qoyub bağladılar. Sonuncu
gün yaranı açdılar. Gözü tamam-
kamal sağalib anadangəlmə ol-
muşdu.

Sərvboylu cavanın gözlərini
açılması kürd qızını hamıdan çox
sevindirdi. Qızın ona məhəbbəti
günü-gündən artırdı. Qızın sev-
gisi Xeyirin də ürəyində yer ela-
mışdı.

Xeyir hər səhər tezdən qalxıb
kürd ilə işə gedərdi. Dəvə otarar,
qoyunu çanavardan qoruyar, qo-
yun-quzuya qarovul çəkərdi.

Köçəri kürd Xeyirin fərasə-
tini, işə can yandırdığını görüb
onu azınladı. Etibar edib bütün
var-yoxunu ona tapşırırdı. Xeyir
evə, ailəyə tamam məhrəm olan-
dan sonra sirrini açmağa başladı.

Onun başına gələn macəranı,
gözünün kim tərəfindən, nə üçün
çıxarıldığını soruşdular. Xeyir
Şərin işlərini bir-bir açıb dedi.
Onunla yoldaş olduğunu, susuz-
luğa düşdüyünü, bir içim suya ləl
verdiyini danışdı. Şərin vəfasız
olduğunu, suyu göz bahasına sat-
dığını və nəhayət gözünü çıxart-
dığını, su verməyib qaçdığını
başdan-ayağa söylədi.

Xeyiri yaxşı tanıyandan sonra
kürd və ailəsi daha da mehriban
oldu. Ona doğma adam kimi
baxdı. Xeyirə kürd qızı özü qulluq
edirdi. Onun eşqi ilə yaşayır, bir
gün onu görməyəndə ürəyi part-
layırdı. Xeyir də ona könlünü ver-
mişdi. Canını belə ondan əsirgə-
məzdi. Qızın atasına sadaqətlə

qulluq edirdi. Bilirdi ki, onu sağaldan, yenidən həyata, işıqlı dünyaya qaytaran qız olmuşdur. Lakin Xeyir güman edirdi ki, elə varlı kişinin qızı mənim kimi yoxsulun birinə könül verməz!

Buna görə də Xeyir istəyirdi ki, bu evdən uzaqlaşsın, başqa bir yərə səfər ələsin; bəlkə beləliklə kürd qızının məhəbbətini unuda!

Bir gün kürdün hüsuruna gəlib dedi:

—Ey qəribin qolundan tutan, sən mənim gözümlü sağaldın! Bütün həyatım boyu sənə borcluyam. Boynumda böyük haqqın var. Daha bəsdir, utanıram. Sizə artıq zəhmət vermək istəmirəm. Sizdən ayrılmaq mənim üçün çətin olsa da, nə edim?! Uzun zamandır vətəndən çıxmışam. Elimdən, günümdən xəbərsizəm. İstəyirəm səhər tezdən vətənimə yola düşəm. Doğrudur, ayrılıram, ancaq ömrüm boyu sizi unutmayacağam! Sizin məhəbbətinizi ürəyimdən çıxarmayacağam. Sizdən də son xahişim budur ki, məni unutmayasınız!

Xeyir bu sözləri deyəndə, kürdün ürəyi yumşaldı. Qız atasına baxıb hönkürtü ilə ağladı. Kürd ailəsina böyük kədər üz vermiş kimi, hamı kövrəldi.

Başlarını aşağı salıb yerlərində dondular. Heç kim danışmırdı. Xeyirxah kürd Xeyiri təklikdə yanına çağırıb dedi:

—Ey qoçaq və məhriban cavan! Sən bu yeri özünə vətən, bizi də özünə el-gün bil! Öz şəhərinə getsən, başqa bir yoldaşından daha bir zərbə də yeyəcəksən. Gəl, burada qal. Yaxşı-yaman, az-çox nəyim varsa, hamısı sənə əlində, ixtiyarında qalsın. Mənim qızından əziz heç kəsə yoxdur. Gözəl, məhriban, zəhmət sevən qızıdır. Ürəyində yatsa, qızımızı sənə verərəm. Sənə canımızdan əziz saxlanıq. Mən də sizin məhriban həyatınızı görüb sevinər, sayənizdə qalan ömrümlü başa vuraram.

Xeyir kürddən bu atalıq nəsihətini eşidəndən sonra ona təşəkkür elədi, şad xəbərdən sevindi və gecəni arxayın yatdı.

Kürd səhər tezdən yuxudan oyandı. Toy tədarükünü gördü. Bütün ömrünün sevinci olan qızını Xeyirə əvə verdi.

Axırda, o yerdən köçüb başqa bir yərə getməli oldular; Xeyir,

gözünə şəfa verən səndəl ağacının hər iki budağından çoxlu yarpaq yığıb bir çuvala doldurdu. Budaqlardan birinin yarpağı baş ağrısının, o birinin yarpağı isə göz ağrısının dərmanı idi.

Xeyir bu yarpaqların hikmətini heç kəsə danışmadı.

Kürd ailəsinin köçü gəlib şəhərə çatdı. Həmin şəhərdə şahın qızı baş ağrısına tutulmuşdu. Qızın dərminə əlac tapılmadığından hamı məyus olmuşdu. Nə qədər adlı-sanlı hakim çağırılmışdı, amma heç biri qıza bir əlac edə bilməmişdi.

Padşah qabaqcadan şərt kəsmişdi ki, kim qızını sağaltsa, qızı ona verib özünə kürəkən edəcəyəm. Qızının üzünü görüb, müalicəsini bacarmayanların isə boynunu vurduracağıam...

Şahın vədini eşidənlər qızın eşqilə şahın yanına gəlirdilər. Xəstənin müalicəsində aciz qa-

lanlar başlarından keçirdilər.

Xeyir şahər əhlindən bu xəbəri eşitdi. Bildi ki, o xəstənin əlacı səndəl ağacının yarpağıdır.

Şaha xəbər göndərdi ki, şahın qızını mən sağaldaram. Lakin Xeyir şahın şərtlərinə razı olmayıb özü şərt qoydu:

– Heç bir şeydə təmənnam yoxdur. Şahdan heç nə istəmirəm. Ancaq şah şadlıq günündə məni unutmasın!

Şah Xeyirin sözündən xəbər tutub onu hüzuruna gətirdi. Xeyir baş əyib şahın otağına girdi. Şah soruşdu:

– Ey uğurlu cavan, adın nədir?

– Şah sağ olsun, mənim adım Xeyirdir.

– Adı kimi iş görən cavan, müalicənin də axırı xeyir olsun!

Şah Xeyiri adamlarından birinə tapşırıb qızın yanına göndərdi.

Xeyir günəş kimi gözəl bir qız gördü. Xəstəlik qızın sərv boyunu əymiş, bənizini soldurmuşdu.

Xeyir cibində səndəl ağacının yarpağından saxlamışdı. Yarpağı suya salıb şərbət hazırladı. Sərin və şirin şərbəti xəstə çox iştaha ilə içdi. Şahzadə şərbəti içən kimi yuxu onu apardı.

Qız üç gündən sonra ayıldı. Yedi, içdi, ayağa qalxdı. Qızının sağalması padşahı hədsiz sevindirdi, padşah Xeyirə çoxlu xələt verdi. Vəsiyyəti etdi ki, o öləndən sonra

Az. f. - 2019.18

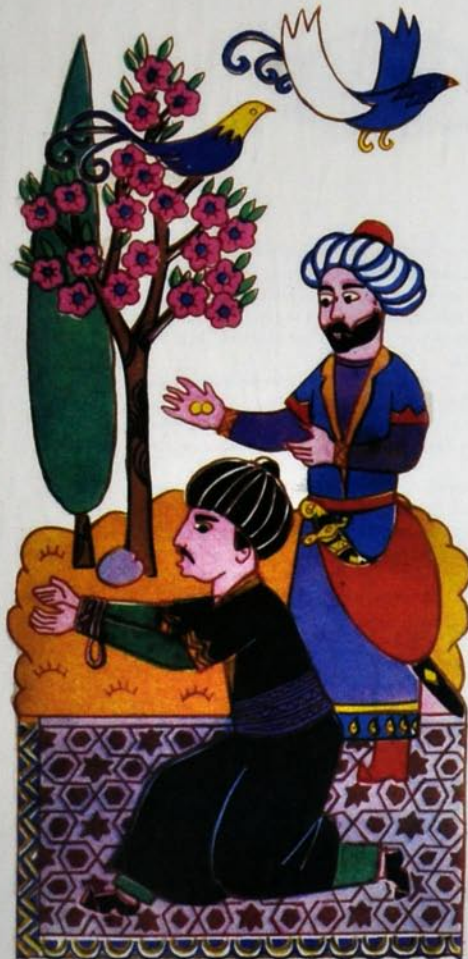

Xeyiri ölkəyə padşah seçsinlər.

Çox cəkmədi, ölkənin padşahu öldü. Şahlıq Xeyirə çatdı.

Bir gün Xeyir bağa girdi. Yolda köhnə yoldaşını — Şəri gördü. Onun bəd əməlləri, mərdimazarlığı yadına düşdü. Yanındakılara tapşırı ki, boş vaxtında bu adamı mənim yanuma götürin.

Xeyir bağda məclis qur-

muşdu. Kürd də əli qılınçların dəstəsində şahın qabağında dayanmışdı. Şəri gətirdilər. O, Xeyiri tanımadı. Şadlıqla irəli çıxıb torpağı öpdü, şahın hüzurunda dayandı.

Xeyir onu görüb dedi:

— Ey başı bədəninə ağırlıq elayan kişi, adını de!

Şər dedi:

— Mənə səyyah Mübaşir deyirlər. Əlimdən hər iş gələr.

Xeyir dedi:

— Düzünü de, yalandan əl çək! Utan, bir həyan olsun! — Adım belədir ki, var! İstəyirsən öldür, istəyirsən burax!

Xeyir daha da qəzəbləndi:

— Alçaq! Sənin qanın halaldır! Adın Şər olduğu kimi özün də başdan-ayağa şərsən! Özün adından da püssən. Sən həmin adamsan ki, bir içim sudan ötrü susuzamın əzab verdin, onun gözü-nü tökdün. Axırda da ona su vermədin, var-yoxunu əlindən aldın. Kəmərinə də, gövhərini də apardın, ciyərini yandırdın. Bil və tan, həmin adam mənəm! Sən insanların bədxahısan, hamıya fəlakət arzulayırsan. Xasiyyətinə görə də sən ilə rəftar etmək lazımdır. Canını mənim əlimdən qurtara bilməyəcəksən!

Şər bu sözləri eşitcək Xeyirin üzünə diqqətlə baxıb onu tanıdı. Xeyirin ayağına düşüb yalvarmağa başladı:

— Amandır, məni bağışla! Nə bəd əməlim varsa, özümə eləmişəm. Əzəldən mənim bəxtim belə imiş! Mənim adım Şər, işim də adım kimi şər olmuşdur. Sən isə adın kimi xeyirlisən. Adına-şanına görə mənimlə rəftar et. Mən pisəm, sən yaxşısan. Mən pislik etmişəm, sən yaxşılıq et, günahımdan keç. Pislik sənənin adına yaraşmaz.

Xeyir bu sözü eşidib Şəri buraxdı. Şər ölümdən qurtulduğunu görüb şadlığından ildırım kimi getdi.

Kürd isə ondan əl çəkmədi. Dalınca yüyürüb qılınc ilə onun boynunu vurdu: — Xeyir xeyirxahdırsa, sən Şərsən. Şər də şər işə rast gəlməlidir!

Kürd Şərin ciblərini, üst-başını axtardı. Kəmərinin altından iki gövhər tapdı, gətirib onları Xeyirə verdi.

Xeyir gövhəri öpüb kürdə bağışladı. Gövhəri gövhər ilə şad elədi, əli ilə gözlərini göstərüb dedi:

— Mən sənənin sayəndə bu gövhərlərə çatmışam. Bu gövhərləri sənə verirəm, çünki sən mənim gözlərimə işıq vermisən.

Uşaqlar üçün işləyən
MİR CƏLAL

Rəssamı
Nazim Məmmədov

Redaktoru: T. Cəmilova
Bədii redaktoru: V. Sərcəlinskaya.
Texniki redaktoru: L. Abdullayeva
Korrektoru: A. Rüstəmov

Çapa imzalanmış 4/II-1976-cı il.
Kağız formatı 60 x 90 1/8. Fiziki çap vərəqi. 2,5. Şərti ç. v. 1,46.
Uçot nəşr. vərəqi 4,5. Sifariş № 1208. Tirajı 28000. Qiyməti 26 qəp.

26 kəpənək... atbaa, Bakı, Əli Bayramov küçəsi, 3.

Arf-291918

Çapa imzalanmışdır: 16.03.2016.

Format: 60x84 1/8.

Həcmi: 2.5 ç.v.

Sifariş 8.

Tiraj: 500.

Kitab "Nağıl Evi-N" mətbəəsində
ofset üsulu ilə çap olunmuşdur.

*Təkrar çap zamanı ilk nəşrin
kitab göstəriciləri olduğu kimi saxlanılmışdır*

Bərpanəşr

Bakı-2016

